

פרשת וישלח צרת דינה נגד יון

יעקב מכין את הדרך הגלות

הרמב"ן מקדים לפרשת וישלח: "נכתבה הפרשה הזאת להודיע כי הציל הקב"ה את עבדו וגאלו מיד חזק ממנו, וישלח מלאך ויצילהו. ולמדנו עוד שהוא לא בטח בצדקתו והשתדל בהצלה בכל יכלתו. ויש בה עוד רמז לדורות כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו יארע לנו תמיד עם בני עשו, וראוי לנו לאחז בדרכו של צדיק שנזמין עצמו לשלש הדברים שהזמין הוא את עצמו, לתפלה ולדורון ולהצלה בדרך מלחמה, לברוח ולהנצל".

הרמב"ן (בראשית לג, טו) מוסיף: "ורבותינו ראו עוד בזה עצה, אמרו (בראשית רבה עח, טו) רבי ינאי כד הוה סליק למלכותא הוה מסתכל בהדא פרשתא ולא הוה נסיב עמיה רומאין (כאשר היה מגיע למלכות, היה לומד את פרשת וישלח, ולא היה לוקח עמו רומאים), חד זמן לא איסתכל בה ונסיב עמיה רומאין (ומן אחד לא הסתכל בה ולקח עמו רומאים), ולא הגיעו לעכו עד שמכר פינס שלו (מכר את כל רכוש). מפני שהיתה קבלה בידם שזו פרשת גלות. כשהיה בא ברומה בחצר מלכי אדום על עסקי הצבור היה מסתכל בפרשה זו ללכת אחרי עצת הזקן החכם, כי ממנו יראו הדורות וכן יעשו". פרשת וישלח היא פרשת הגלות.

יש להוסיף בזה, מעשי אבות סימן לבנים, מביא האור גדליה (ליקוטי דברים פרשת וישלח, ד):

כתיב (איוב ג, כו) "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבוא רוגז", ודרשו חז"ל (בראשית רבה פד, ב), "לא שלותי" מעשו, "ולא שקטתי" מלבן, "ולא נחתי" מדינה, "ויבוא רוגז" בא עלי רוגזו של יוסף. ומצינו במקום אחר (שמות רבה כו, א) שדרשו "ויבוא עמלק", הדא הוא דכתיב "לא שלותי" מבבל, "ולא שקטתי" ממדי, "ולא נחתי" מיון, "ויבא רוגז" באדום. ושני הדרשות האלו מתאימות, כי יעקב אבינו עבר על הארבע צרות האלו בתור הכנה לדורות הבאים שיהא ביכולתם להחזיק מעמד בהיותם תחת הארבע מלכיות, והכול הוא בבחינת מעשה אבות סימן לבנים, ולא סימנא בעלמא, אלא שנתן הכוח לדורות הבאים לכבוש את הדרך כשהיו הם בצרה, וכלשון המדרש צא וכבוש להם את הדרך, ובעברו ארבע צרות נתן הכוח שיחזיקו מעמד בהד' גליות, ובאמת ארבע צרות האלו הם דומים להד' גליות, וכל צרה מכוון נגד גלות אחד.

יעקב אבינו עבר את כל מהלך הגלות של עם ישראל. בית יצחק אבינו היה בית להשראת השכינה, יעקב גולה ממנו לבית לבן, בשוכו כבר מתה רבקה, הרי שצרת עשו היא כחורבן בית הראשון. שהותו לבית לבן היא כגלות מדי, בה רצה לבן וכנגדו לבן להשמיד את עם ישראל ולא עלה בידו. יעקב שב לארץ ישראל מתרגשת עליו צרת דינה, וכנגדה גלות יון שהייתה בארץ ישראל. ולבסוף בשל רוגזו של יוסף גולה למצרים ומת שם, וכנגדה גלות אדום, הארוכה מכל הגליות.

יעקב מוריד את ערך הברכות! ?

נלמד את פרשת הגלות (בראשית לב, ד-ו), "וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום", ארצו של עשו קרויה, שעיר, אדום. בזה הוא מזכיר לעצמו שאינו מוחל על מכירת הבכורה, שנקנתה בנזיד עדשים אדומות, ועל לקיחת הברכות בבגדים שעירים. יעקב שולח לעשו מלאכים, וברש"י: "וישלח יעקב מלאכים", מלאכים ממש, ואומר להם "ויצו אתם לאמר כה תאמרו לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה. ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה ואשלחה להגיד

לאדני למצא חן בעיניך". וברש"י: "לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר, אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שברכני (בראשית כז, כט) "הוה גביר לאחיך", שהרי לא נתקיימה ב". שיעקב אומר לעשו, אל תכעס על לקיחת הברכות, לא התעשרתי מהם. ויש להבין, הרי עשו ידע את מעלת יצחק אביו, הוא מבין שאלו ברכות לכל זרעו של יעקב לדורי דורות. הוא יודע על מה נאבק, מה הוא הפסיד, ומדוע יעקב מנסה להוריד את ערכן של ברכות יעקב? וצ"ע.

יעקב שולט במלאכים

רש"י מביא פירוש נוסף, "דבר אחר גרתי בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים". מה יעקב רוצה לומר בזה, יש שביארו, לא למדתי ממעשיו הרעים, אך למדתי לקיים את המצוות לפחות בהתלהבות שלבן חוטא... החיד"א (נחל קדומים וישלח, א) מבאר:

ולפי מה שפירשתי בענייני כי יעקב ממצותיו ולימודו היו נבראים מלאכים וכך היא המדה כדתנן (אבות ד, יא) "עשה מצוה אחת קנה לו פרקליט אחד", והמלאכים הללו הנבראים מתורה ומצות סביב אותו האדם יחנו. ויעקב אבינו עליו השלום עיניו תחזינה המלאכים האלה הנבראים מתורתו ומצותיו והיו מהלכים עמו... לפי זה אפשר שנטל מאותם המלאכים הנבראים מתורתו ומצותיו לשלוח לעשו... ואפשר שזה טעם מה ששלח לומר יעקב אבינו עליו השלום "עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי", רצה להודיעו כי כעת יאמר דכל מצוה קנה סניגור אחד. ואם כן יש לו מלאכים הרבה לשומרו.

אדם בדרגה עליונה כיעקב יכול לראות את המלאכים שנבראים ממצוותיו. אף הגר אמרה שראתה בבית אברהם מלאכים (בראשית טז, יג). "הגם הלם ראיתי אחרי ראי", וודאי שבעל בחירה כיעקב, יכול לשלוט במלאכים שאין להם בחירה, שנבראו ממצותיו. המלאכים שבים אל יעקב ואומרים לו (בראשית לב, ז), "לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגם הלך לקראתך וארבע מאות איש עמו", וברש"י: "באנו אל אחיך אל עשו", שהיית אומר אחי הוא, אבל הוא נוהג עמך כעשו הרשע, עודנו בשנאתו". יש להבין, יעקב חוזר לבית יצחק כיון שרבקה שלחה להודיע לו ששכחה חמת אחיו והוא יכול לחזור, והנה הוא נוכח שעשו עודנו בשנאתו. כיצד זה יתכן?

מביא המדרש (בראשית רבה עה, ג):

"וישלח יעקב". רב הונא פתח (משלי כו, יז) "מחזיק באזני כלב עבר מתעבר על ריב לא לו". שמואל בר נחמן אמר משל לארכי ליסטים שהיה ישן בפרשת דרכים עבר חד ושירי ליה (עבר אחד והעיר אותו) אמר ליה: קום לך דבישא שכית הכא (אמר לו: קום לך ליסטים מצוי כאן). קם ושירי מקפח ביה (קם הליסטים משינתו והחל מכה בו), אמר ליה (ההלך): נייער בישא (הורע מזלי). אמר ליה (הליסטים): דמיך הוה ועוררתני (ישן מזלך הרע, ואתה הערת אותו, קם הליסטים והרגו), כך אמר ליה הקב"ה ליעקב: עשיו לדרכו היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו (בהכנעה) "כה אמר עבדך יעקב"?

עשו כבר היה מפויס, ולכך שלחה רבקה ליעקב שיחזור לבית אביו. בא יעקב והראה עצמו לפניו. אף שלא היה צריך, עשו כבר דר בשעיר, יעקב בדרכו לחברון, אינם עתידים להיפגש, ולמרות זאת יעקב שולח אליו מלאכים, בזה שב כעסו על לקיחת הברכות. יש להבין, מדוע יעקב עורר את כעסו של עשו.

להיבדל מהגויים

כיון שעשו רוצה להרגו, יעקב מתכונן לדורון תפילה ומלחמה. ראשית (בראשית לב, ח-ט): "ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות. ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה", זהו הכנתו למלחמה, יעקב אינו עורך אימונים להרוג את עשו, אין רצונו להרוג. הוא מתכונן למלחמה בכך שדואג שחלק ינצלו.

תפילתו היא (בראשית לב, י-יב): "ויאמר יעקב אלוקי אבי אברהם ואלוקי אבי יצחק ה' האמר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך. קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות"

- יעקב מודה על כל החסדים שהקב"ה עושה עמו, ומבקש אף שאיני ראוי, כעת אני זקוק לחסד נוסף - "הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והכני אם על בנים". יעקב חושש מאחיו, מידידות קרובה עם הרשע שתביא לאסון רוחני, התבוללות וירידה רוחנית, ואף חושש מעשו, שרוצה להרגו. יעקב מקדים מתפלתו את החשש מירידה רוחנית, מהסכנה הפיזית. אצל יהודי ירידה רוחנית היא סכנה גדולה יותר.

נעמיק יותר. מעשי אבות סימן לבנים. יעקב שב לארצו, ובנסיונות אלו מכין את הדרך לבניו השבים לארצם בתום הגלות. הניסיון הגדול בתום הגלות הוא ההבדל מהרע, המכילתא (דרבי ישמעאל בא מסכתא דפסחא, ה) מביא, "רבי אליעזר הקפר ברבי אומר וכי לא היה בידם של ישראל ארבע מצות שאין כל העולם כדאי בהם שלא נחשדו על העריות. ולא על לשון הרע ולא שינו את שמם. ולא שינו את לשונם". מתוך היוצאים ממצרים היו עובדי עבודה זרה, אך כולם ללא יוצא מן הכלל שמרו על הזהות היהודית. אלו ששמרו על הזהות זכו להיגאל. אין איסור להיקרא בשם גוי, להתלבש כגוי, לדבר בלשון מצרית, אך אלו שלא הושפעו מהגויים, שמרו על הזהות, שמרו על המסורת, על הקשר עם השורשים, אלו ראויים להיקרא עם ישראל. להיגאל ממצרים. מדות אלו הם הבסיס הראוי לקבל תורה. זו הסכנה שממנה חשש יעקב, אלו שלא יודעים להיבדל מאומות העולם, מתחברים לאומות העולם, אינם ראויים להיכלל בעם ישראל.

יעקב מנצח את הרע

יעקב שולח מנחה לעשו. יעקב אינו מכוון לשדר בכך אהבה, יעקב רוצה בזה לקנות את לבו. אצל יעקב "זמן אינו שווה כסף", אצל יעקב "זמן שווה חיים", הוא נתן חלק מחייו עבור ממון זה. יעקב נותן לעשו חלק מחייו על ידי המתנות, הוא רוצה שכהכרת הטוב הוא יוכל להשפיע על לבו, לקרב אותו לעבודת ה'. אך המנחה לא השיגה את מטרתה, עשו נותר בשנאתו, ולכן אומר המדרש (בראשית רבה עח, יב), "כל אותן הדורות שנתן אבינו יעקב לעשו, עתידין אומות העולם להחזירין למלך המשיח לעתיד לבא, מאי טעמיה (תהלים עב, יב) "מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו", יביאו אין כתיב כאן, אלא ישיבו". המבואר שמאחר והמנחה לא מילאה את ייעודה, צריך להחזיר ליעקב שנות חיים שבהם עמל על המנחה, לכך ישיבו לעתיד לבוא את המנחה.

ומאידך, יעקב בדרכו לעשו (בראשית לב, כה-כז), "ויותר יעקב לבדו", מדוע נותר יעקב לבדו? מבאר רש"י: "שכח פכים קטנים וחזר עליהם", יעקב אינו מאבד את רכושו ועמלו לריק, הוא יחזור גם עבור פכים קטנים, אם הוא עבד עליהם והם נצרכים, צריך לשוב לקחתם. "ויאבק איש עמו עד עלות השחר" - יעקב פועל במעשה אבות סימן לבנים, לומר לנו שלפני עלות השחר, לפני בוא הגאולה יהיה מאבק איתנים עם שרו של עשו. הקידמה תנסה להשפיע על עם ישראל, עם ישראל שתפקידו להיות אור לגויים יהיה בשפל המדרגה, יעוותו את המציאות כדי להשחיר את פני העם היהודי. אך לבסוף, עם ישראל ינצח, מכל השבעים אומות רק הם יישארו.

עשו פגע בחורבן בתי המקדש

בזה נבין מדוע כאשר המלאך פגע ביעקב בגיד הנשה, אסור לאוכלו עד היום. מביא בעקידת יצחק (בראשית שער כו) "כי בכתוב הזה נרמזו ארבעה צומות השנה אשר נמשכו אלינו... כלומר "על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה", ג' ג' בתשרי. י' עשרה בטבת. גי'ד כולו (בגימטריא) שבעה עשר בתמוז. את לרבות תשעה באב". ויש להוסיף את דברי החינוך (ג):

משרשי מצוה זו, כדי שתהיה רמוז לישראל שאף על פי שיסבלו צרות רבות בגליות מיד העמים ומיד בני עשו, שיהיו בטוחים שלא יאבדו, אלא לעולם יעמוד זרעם ושמם, ויבוא להם גואל ויגאלם מיד צר. ובזכרם תמיד ענין זה על יד המצוה שתהיה לזכרון, יעמדו באמונתם ובצדקתם לעולם. ורמז זה הוא לפי שאותו מלאך שנלחם עם יעקב אבינו, שבא בקבלה שהיה שרו של עשו, רצה לעקרו ליעקב מן העולם הוא זרעו ולא יכול לו, וציערו בנגיעת הירך, וכן זרע עשו מצער לזרע יעקב, ולבסוף תהיה להם ישועה מהם, כמו שמצינו באב שזרחה לו השמש לרפואתו ונושע מן הצער. כן יזרח לנו השמש של משיח וירפאנו מצערנו ויגאלנו, אמן במהרה בימינו.

עשו פגע בגיד הנשה, בחיצוניות, החריב את בתי המקדש. כל הצרות באו מכוח גיד הנשה, מכוח שפגעו בשס"ה מצוות לא תעשה שכנגד שס"ה הגידים. יעקב ניצח את הרע, והגיע לשלימותו. בזה הכין את הדרך לבניו לזכות לעבור בשלימות את הגליות, לעמוד בניסיון. לא להיפגם בגלות בפנימיותנו, אלא רק מעט בגיד - בחיצוניות, ובוה לזכות לזריחת השמש, להביא את הגאולה השלימה במהרה בימינו.

המלאך הגיע לתיקונו

"ויאמר שלחני כי עלה השחר (וצריך אני לומר שירה ביום - רש"י) ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני", וברש"י: "הודה לי על הברכות שברכני אבי, שעשו מערער עליהם". מדוע בסוף המאבק שרו של עשו צריך לומר שירה? מדוע בסיומו של המאבק יעקב מתעקש ששרו של עשו יודה לו הברכות?

שרו של עשו הוא היצר הרע, הוא השטן, הוא מלאך המוות. תפקידו של הרע הוא לנסות את האדם, להעמיד בפניו חלק קטן מהתמונה כולה, יצר הרע מלשון רעוע, דבר לא שלם. היצר מעמיד בפני האדם מציאות חלקית, אל תסתכל על העבר או העתיד, תתבונן רק בהווה, בתענוג הרגעי. תפקידו לראות האם האדם יעמוד בניסיון ויתעלה בדרגה. כשהאדם לא עומד בניסיון וחוטא, עולה המלאך לכסא הכבוד ומקטרטג ואומר רציתי לרומם את האדם ולא עלה בידי, הוא הוריד אותי מדרגתי. כתיקון נותן הקב"ה למלאך אפשרות להעניש את האדם כדי להחזיר את המלאך לדרגתו. לכך כל אלו התפקידים, מלאך אחד הם. ומעתה, כאשר יעקב עמד בניסיון וניצח את המלאך, עולה המלאך לומר שירה, הוא סיים את תפקידו בעולם. וכך נזכה במהרה בימינו שהרע יסיים את תפקידו בעולם בבוא הגאולה.

הרע מודה לטוב

עוצר אותו יעקב, תודה לי הברכות. וכך בפגישת יעקב ועשו, אומר עשו (בראשית לג, ט), "יש לי רב אחי יהי לך אשר לך", וברש"י: "כאן הודה לו על הברכות". לעשו יש "רב", יש לו הרבה, לא מספיק לו כל ממון שבעולם, ליעקב יש "כל", הוא מברך "שעשה לי כל צרכי", מה שאני צריך, יש לי. לתאוות הממון של עשו אין גבול. מדוע נצרך שעשו יודה על הברכות?

מבאר רבי ירוחם ממיר (דעת חכמה ומוסר; ב מב):

...לומדים אנו מזה יסוד גדול בענין מעשי האדם, דורשים מן האדם מעשים כאלו, שאפילו השונא היותר גדול שבעולם יתן הסכמתו עליהם ויאמר כי טוב המה, מעשה טוב הוא רק, אם גם השטן כשישמע מפי ה', "השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ" (איוב ב, ג), יסכים ויאמר אמת הדבר, אין כמוהו בכל הארץ, גם הוא - השונא בנפש, השטן עצמו, לא ימצא שום חסרון ופקפוק, אבל אם הוא עדיין אינו מסכים, הוא מוצא עוד חסרון ופגם, זה אין כבר מעשה טוב... סוד כזה יש בענין "טוב ורע", ש"הטוב" אינו טוב בלתי אם גם הרע הגמור מסכים עליו, ואומר כי טוב הוא, כל כך עד שגם המשוגע היותר גדול לא ימצא שום תואנות ועלילות, ואם לאו, אם שונא ומשוגע מוצא עוד דברים לטעון, זה אינו כבר ה"טוב" הנדרש מן האדם, ושומעין ובודקין אחרי דבריו...

על יסוד זה עמדנו מדברי רש"י ז"ל. "ויאבק איש עמו עד עלות השחר וירא כי לא יכל לו וגו' ויאמר לא אשלחך כי אם ברכתני" (בראשית לב, כה-כז). ופירש רש"י "ברכתני הודה לי על הברכות שברכני אבי שעשו מערער עליהן". הרי מקובל כי היה לו עסק בכאן עם שרו של עשו, ודרש ממנו שיודה לו על הברכות, ולכאורה למה לו זה, ומה איכפת לו אם לא יודה?

"ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל" (בראשית לב, כט), וכתב רש"י: "לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברך ואני שם אהיה ואודה לך עליהן וזהו שכתב (הושע יב, ה) "וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו", בכה המלאך ויתחנן לו ומה נתחנן לו "בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו", המתן לי עד שידבר עמנו שם ולא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו עליהם וזהו "ויברך אותו שם" שהיה מתחנן

להמתין לו ולא רצה". והנה רואים אנו, שהמלאך התאבק עמו בכל כוחותיו שלא להודות לו על הברכות, ויעקב אבינו רצה בדוקא להשיג ממנו הודאה, ולמה לו זה בדוקא כל כך, הלא כבר השיג הברכות, ומאי נפקא מינה בהודאתו? ורואים אנו מכאן כי הודאתו של הרע הוא בדוקא, הרע בעצמו צריך לצוות כי הברכות ראויים לך, ושליך הם, וטרם שהוא יאמר, אין משיגים באמת כלום. כשנגלה הקב"ה אל יעקב אבינו בבית אל לברך אותו שם לקחהו עמו, וכי למה הוא צריך לו, משום שבלעדיו ובלא הסכמתו אין משיגים כלום, הוא צריך להסכים על הכל.

יעקב מכין לגאולה השלימה

"מעשה אבות סימן לבנים", (רמב"ן בראשית יב, ו) השם ישראל מכוון על ימות המשיח (עיין ספורנו בראשית לב, כט), בימות המשיח הלא יהיה ביטול הרע, - כמו שכתב הרמב"ן על "ומל ה' אלוקיך את לבבך" (דברים ל, ו), - ומהו ביטול הרע? - לא כמו שסוברים כי הרע יהיה בטל מן העולם, אלא שהרע עצמו יסכים על הטוב, הטוב יעבור דרך הרע, ומצב זה הוא בשררה וגילוי פנים... מכאן אנו מתבוננים עד היכן הדברים מגיעים, ומה נורא הוא הדבר, בפני מי חייב האדם לבא במעשיו למבחן? - בפני שונאו היותר גדול, וממנו הוא שצריך לקבל הסכמתו, שזולתה אין מעשיו מתקבלים. ומה ערכים לפי זה דברי רבי ישראל מסלנט ז"ל שהיה רגיל לומר על הכתוב (תהילים צב, יב) "בקמים עלי מרעים תשמענה אזני": הן ודאי שלדברי אוהב צריכים לשמוע, ושומעים, הכתוב מלמדנו "בקמים עלי מרעים" - כי גם בקום מרעים לדבר עליך דברי שנאה ודופי, "תשמענה אזני", - הרגל עצמך לשמוע ולתת אذن קשבת לדבריהם, כי אם אך יש רנון, יהא אף משונא ואויב, יש דברים בגו, וכבר צריך בדיקה.

הרמב"ן (דברים ל, ו) מגדיר את זמן הגאולה: "אבל לימות המשיח, תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפץ בו כלל... וזהו שאמרו רבותינו (שבת דף קנא:): "והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ" (קהלת יב, א), אלו ימות המשיח", שאין בהם לא זכות ולא חובה. כי בימי המשיח לא יהיה באדם חפץ אבל יעשה בטבעו המעשה הראוי, ולפיכך אין בהם לא זכות ולא חובה, כי הזכות והחובה תלויים בחפץ". מצב זה יתאפשר רק כשהרע יודה לטוב.

שבת מעין עולם הבא

בזה מבוארת הגמרא בשבת (דף קיט:):

תניא רבי יוסי בר יהודה אומר שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בליל שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומתו מוצעת, מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ואם לאו מלאך רע אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו.

בפשטות המלאך רע בא לבית כדי לומר יהי רצון שתהא לשבת הבאה אם אין הבית מוכן לשבת, אך לנתבאר, שבת הוא מעין עולם הבא, עולם הנצח, כאשר הבית מוכן לשבת, בא המלאך הרע לתת חיזוק לברכת המלאך הטוב, בכך שאף הרע מצטרף לברכתו ומודה שכך ראוי להיות, וזהו שלימות הבריאה שאף הרע מודה. ורחמנא ליצלן כך ההיפך באין הבית מוכן לשבת, שמודה המלאך הטוב לרע שכך צריך להיות. ה"י.

במהרה בימינו נזכה לראות בביטול הרע, על ידי כך שהרע יתבטל לטוב. הרע מכלה את עצמו "וכל הרשעה כולה כעשן תכלה", כעשן שכלה בלא להשאיר סימנים, תפקידנו להרבות בעולם עוד ועוד קדושה, עוד תיקון המדות, עוד איכפתיות, ובוה נזכה במהרה לראות "יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך". מעשה אבות סימן לבנים, אברהם אבינו פעל להילחם כנגד ארבע גליות, יעקב אבינו פועל לבטל את הרע על ידי שיודה לטוב. כאשר שרו של עשו מודה על הברכות, מודה על השם ישראל. בכך נתקן העולם והרע מודה לטוב. לכך יעקב עורר את שנאת עשו, הוא יודע שבלא שעשו יודה על הברכות, העולם לא יכול להגיע לתיקונו. אמנם במדרש נראה שהייתה טענה מדוע יעקב עורר את שנאתו של עשו, והנראה שכוונת יעקב הייתה לטובה, להכין את הדרך לבניו, אך היה זה טרם הזמן הראוי, והוא כמרידה באומות שנאסרה עלינו. ויעקב ויתר על מעלתו, כדי להכין את הדרך לבניו.

עבר הווה ועתיד

יש להוסיף בזה. צריך שהרע יודה לטוב, אך הרע לא הודה לגמרי לטוב. המלאך אמר ליעקב (בראשית לב, כט): "ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל", המלאך ביטל את השם ישראל, אך הקב"ה אמר (בראשית לה, י): "ויאמר לו אלוקים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל", שמך יקרא ישראל, אך יהיה לך שם נוסף יעקב. אלו שני שמות שונים, מבאר החת"ם סופר (במדבר טו, לח): "שרצה לומר כל מה שמשפילים עצמם בשם 'יעקב' - לשון עקב, הקב"ה מגביהם בשם 'ישראל' - לשור עם אלוקים ואנשים, על כן לעולם שם עקב טפל להשפיל עצמו".

בכוח השם ישראל, מבאר הבאר משה (מלכים-א יח, לא):

ועוד כיוון בדבריו "אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך", לימוד זכות נורא להורות כי ישראל דבוקים וטובעים בהקב"ה בכל מצב שהם, כמו שאמרו (ירושלמי תענית ב, ו), "שיתף הקב"ה שמו הגדול בישראל [שהיה לו לקרותו ישורון או ישראל] אלוקים, על שם ששרה עם המלאך אלא קראו "קל" שהוא שם הקב"ה ולא שם המלאך כדי לשתף שמו בו - קרבן העדה]. למלך שהיה לו מפתח של פלמנטריא קטנה [חדר קטן], אמר המלך אם אני מניחה כמות שהיא אבודה היא, אלא הריני עושה לה שלשלת שאם אבדה השלשלת תהא מוכחת עליה, אמר הקב"ה אם מניח אני ישראל כמות שהם נבלעין בין העכו"ם, אלא הרי אני משתף שמי הגדול בהן והן חיים.

כי הקב"ה הטביע חותמו בישראל באופן שאי אפשר להנתק כלל משורש קדושת ישראל כמו שאמרו (סנהדרין דף מד). על הכתוב (יהושע ז, יא) "חטא ישראל" אף על פי שחטא ישראל הוא, "ופירש רש"י, "מדלא אמר חטא העם, עדיין שם קדושתם עליהם". ובוהו נבין הדנה קריאת השם "ישראל" הרי היתה בשעה שנצח יעקב את יעקב את שרו של עשו בהאבקו עמו, כמו שנאמר (בראשית לב, כט) "ויאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל", ופירש רש"י, "לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה, כי אם בשררה וגילוי פנים. וסופך הקב"ה נגלה אליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך, ואני אהיה שם ואודה לך עליהן וזה שכתוב (הושע יב, ה) "וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו", ומה נתחנן לו, "בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו", המתן לי עד שידבר עמנו שם, ולא רצה יעקב, ועל כרחו הודה לו עליהן וזהו "ויברך אותו שם" שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה.

אמנם כאשר הקב"ה נגלה אליו בבית אל וקרא שמו ישראל, רואים אנו שינוי, כי המלאך נתן טעם לקריאת השם "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל", ובדברי הקב"ה לא נזכר שום טעם לקריאת השם רק "כי אם ישראל יהיה שמך", ועוד שהמלאך לא אמר "יהיה שמך". אלא דבר גדול השמיענו הכתוב כי המלאך בהיותו שרו של עשו רצה להגביל את הזכות של קריאת שם ישראל שתהיה בתנאי שינצחו את יצרים הרע שהוא שרו של עשו, כמו שכתב בלקוטי תורה להאריז"ל (שמות), ולכן נימק את השם "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל", וכן נמנע מלקבוע "יהיה שמך", לפי שעינינו צרה בסגולתם הנצחית של ישראל. אולם הקב"ה הודיע שבאמת השם ישראל הוא ללא כל תנאי ובכל מצב שיהיו "שם קדושתם עליהם", ואדרבה בגלל הסכנה שכתוצאה מהיותם במצב של חטא, עלולים הם להתערב בין האומות, שיתף שמו הגדול בהם באמרו "ישראל יהיה שמך", כי זה שם העצם שלהם שאין לו ביטול כלל.

שרו של עשו רצה שעם ישראל יהיה בקדושתו רק בדרגתו הגבוהה - ישראל, אך בדרגתו הנמוכה הוא יבטל, אומר הקב"ה ליעקב, יש לך שני שמות. יעקב וישראל. לצדיקים ולפחותי הדרגה, כולם כלולים בשבטי קה, דרך השם יעקב כולם פועלים להגיע לשלימות, לשם ישראל. ואף שבשם "ישמעאל" גם מופיע שמו יתברך, אין זה שהקב"ה תולה שמו בישמעאל, דביאור שמו, הוא ישמע קל את תפילות עם ישראל מצרות ישמעאל. הרי שרק בישראל מופיע שמו יתברך.

ההבטחה הגדולה בכל ההבטחות

בכוח השם ישראל, מבאר הבית הלוי (בראשית מו, ג) על הפסוק "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה":

דכאן באה לו ההבטחה הגדולה בכל ההבטחות שיהא נקרא שמו על ישראל, והכוונה בזה שלעולם לא יפרסם שם כבודו בעולם, ובכל מעשה ובכל זמן שיהיו ישראל בשיפלות חלילה, ממילא יהיה גם כבודו בהסתור ובהעלם, שיאמרו שהיה זה דרך הטבע, ואינו גילוי שמו יתברך בגלוי, ועל דרך מאמר הכתוב (תהילים צא, טו) "עמו אנכי בצרה", ועל ידי עלייתך יתפרסם גם שמי בכל הגויים ויהיה עליה לכבודי (וכפי שאומרים בתפילות ראש השנה "וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלוקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה"). וזהו גם כן כוונת חז"ל (ירושלמי תענית ב, ו) שאמרו שהקב"ה שיתף שמו עם ישראל, ונתנו משל על זה למפתח שחשש בעליו שלא יהיה נאבד וקשר לו שלשלת כך הקב"ה שיתף שמו עם ישראל שלא יהיו נאבדים חלילה. והכוונה דפרסום שם כבודו שיתף שיהיה רק על ידי ישועה של ישראל, וזהו בטחון גמור שלא יאבדו חלילה.

שיתוף שמו יתברך בישראל אינו רק שהוא עמנו בגלות וכל שיארע עמנו יארע עמו, אלא אף דישועת שם כבודו כבול בישועתם של ישראל, היינו שהגאולה היא רק יחד עמנו, וזהו בטחוננו שלא נאבד בגלות.

כוח ג' האמונות

נעמיק יותר. כל קיומו של עשו הוא "על חרבך תחיה", בזה נבין את שלושת האמונות השולטות בעולם, עשו, ישמעאל, ישראל. עשו משול לחזיר (בראשית רבה סה, א) החזיר אינו מעלה גרה, אך הוא מפרס פרסה. הוא מראה ברגליו ומראה כשר אני, הנצרות טוענת אנו היהודים האמיתיים, הם מפרסמים את התנ"ך בכל מקום, אך בלי התורה שבעל פה. ומאידך, אינם מעריכים את העבר, יש להם רק עתיד, פרס נובל יוענק רק למי שיוכיח שהמדענים בדור הקודם - אלו שקרובים יותר לקוף, לא צדקו. לעומתם הישמעאלים משולים לגמל (מדרש פתרון תורה פרשת שמיני), הגמל מפרסה פרסה, הוא מחובר לעבר. הישמעאלים מאמינים בכורא עולם, מתפללים חמש פעמים ביום, בכל מקום הם פורסים שטיח ומתפללים, בלי לשים על אף אחד. אך אין להם עתיד, הם מאמינים שכל תענוגות עולם הזה שנאסרו עליהם, ינתנו להם בעולם הבא. עתידם נגזר מתוך העולם הזה.

עם ישראל חי מהעבר והעתיד גם יחד, כל מעשנו למען הגאולה השלימה העתידה במהרה בימינו. ומאידך אנו פועלים על פי העבר, "זכר ימות עולם בינו שנות דר ודר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך" (דברים לב, ז). המרחק בינינו לנבואה הוא עצום, הרמב"ם (יסודי התורה ז) מאריך רבות בתיאור דרגת נביא, וזוהי דרגתם של עם ישראל במשך כאלף ומאתיים שנה עד תחילת בניין הבית השני בהם למדו תורה כנתינתה מסיני. דהנה הגר"א רחוק מרחק רב ממושגינינו. אמר עליו תלמידו הגר"ח מוולאז'ין שהוא כהרשב"א ואולי כהרמב"ן. החתם סופר התבטל כלפי הרמב"ם. והרמב"ם כלפי רש"י. הראשונים כולם ביטלו דעתם בפני הגאונים רב סעדיה גאון ורב האי גאון. בראשונים נמצא רבות הלשון על דברי הגאונים "אם קבלה היא נקבל".

הגאונים התבטלו בפני רבנן סבוראי, שהתבטלו אף הם בפני י"ב דורות האמוראים שקדמו להם. האמוראים אמרו על הדור שקדם להם (שבת דף קיב:): "אם ראשונים בני מלאכים, אנו בני אנשים. ואם ראשונים בני אנשים, אנו כחמורים, ולא כחמורו של רבי חנינא בן דוסא ושל רבי פנחס בן יאיר, אלא כשאר חמורים". וכך היו נביאים, ששמעו ישירות מהקב"ה! אם יבוא אדם ויעשה עבודת מחקר במחשבת ישראל, ויצא לו נגד דעת הרמב"ם, יאמרו לו, תלמד שוב, ודאי טעית. כמה אנו מתבטלים לפני דורות העבר. בכל העולם ימי הביניים הם תקופה של עולם ללא משכל, בעולם היהודי זו תקופת פריחה עצומה, דורם של רש"י והרמב"ם, בעלי התוספות, הרשב"א והריטב"א. יש לנו נשמה אלוקית, נשמה שנטועה בעולם הנצח, "חיי עולם נטע בתוכנו". אנו מתמודדים שבעים שנה בעולם החומר כדי להגיע אל הנצח. יש לנו עבר, הווה, ועתיד.

קניין שכם

אחר שעשו ושרו הודו על הברכות, אומר הפסוק (בראשית לג, יח-כ): "ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען בבאו מפרץ ארם ויחן את פני העיר. ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה". מבאר הרמב"ן "לא

רצה להיות אכסנאי בעיר, אבל רצה שתהיה תחילת ביאתו בארץ בתוך שלו, ולכן חנה בשדה וקנה המקום, וזה להחזיק בארץ. והמעשה הזה היה רמז, כי המקום הוא יכבש לפניו תחילה, טרם הורישו יושבי הארץ מפני זרעו", יעקב מכין את הדרך לבניו, בזה הוא קונה אחיזה בארץ, אומר המדרש (בראשית רבה עט, ז), "אמר רב יודן בר סימון זה אחד משלשה מקומות שאין אומות העולם יכולין להונות את ישראל לומר גזולים הן בידכם ואלו הן, מערת המכפלה, ובית המקדש, וקבורתו של יוסף". את נקודות האחיזה של עם ישראל בארץ, קנו בכסף מלא.

וביותר, בקניית השדה במאה קשיטה - עשרים כסף, הוא הכין את הדרך למכירת יוסף, הגמרא בסנהדרין (דף קב.). אומרת, "תנא משום רבי יוסי, מקום מזומן לפורענות. בשכם עינו את דינה, בשכם מכרו אחיו את יוסף, בשכם נחלקה מלכות בית דוד". בשכם הייתה האחיזה בארץ ישראל, שם נכנסו לארץ וכתרו ברית בהר גריזים והר עיבל. שם ניטע הגרעין לגלות מהארץ, חלוקת מלכות בית דוד. לכך אומר יעקב ליוסף (בראשית מח, כא) "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי", כדי לכפר על המכירה יוסף מקבל מאת יעקב את שכם.

לשמור על ה"בדד"

הרע הודה לטוב, יעקב קיבל את השם ישראל, דרגתו הגבוהה. אמנם צריך למנוע מבני ישראל את הדרך לצאת מעם ישראל. האפשרות היחידה לצאת מעם ישראל היא כשיהודיה נישאת לגוי, כעת במעשה דינה, יעקב מכין את הדרך לבניו לעמוד בניסיון שלא להינשא לגוי, ויוסף שעמד בניסיון אשת פוטיפר בשלימות, גדר את הפירצה לגמרי.

נלמד בדרכו של האור גדליה (וישלח, ד):

יסוד המלחמה של כלל ישראל להיות בדד, התחילה ממלחמת יעקב אבינו עם שרו של עשו, ומצינו במפרשים שכתבו לפרש "ויאבק איש עמו"... היינו שהמלחמה עם יעקב היה בשנים להפילו מדביקותו או על ידי התקרבות לעשו או כפשוטו להורגו, וכמו שידוע פירוש המפרשים בזה שאמר יעקב אבינו "הצילנו נא מיד אחי מיד עשו", שיצילו מידו בין כשהוא נוהג עמו כעשו בין כשהוא עמו כאח, כי בזה שהוא נוהג כאחיו ומקרב ומחבק את יעקב, הוא חסרון במדרגת לבדו, כי יעקב הוא "לבדו" דבוק בהקב"ה ואין אחר עמו.

ומלחמה זו נוהג לדורות לשמור בחינה זו של "עם לבדד ישכון" (במדבר כג, ט), ואם חס ושלום כלל ישראל אינו שומר את ה"לבדד" ומתקרבים להגויים, אז ההשגחה מסבכת כי יתרחקו, והנהגה מלמעלה היא בכחינת "הפך לבם לשנוא עמו" (תהילים קה, כב), שאם בני ישראל אינם שומרים את ה"לבדד" אז הקב"ה מסבב הסיבות שישנאו את הגויים בני ישראל, ובמקום הנהגה של אחי יש הנהגה של עשו, ואנו רואים בכל הדורות כשנתקרבו בני ישראל להאומות והלכו בנימוסיהון, שלאחר זמן "הפך לבם לשנוא עמו", שהקב"ה מתאוה ישראל ישמרו את זה בעצמם שלא נלך בנימוסיהן, שנהיה בדד עין יעקב כמו שיעקב אבינו היה לבדו, ועל ידי זה ששומרים את הבדד מקרבים בזה את הגאלה העתידה... ואנו שנמצאים בהעקבתא דמשיחא צריכים להתחזק לשמור ה"הן לבדד ישכון", ועל ידי זה נזכה לגאולה שלימה בקרוב.

יון כנגד שפיכות דמים

מוסיף האור גדליה (מועדים עמוד 56):

וכשאמרו היונים (בראשית רבה ב, ד) "כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל", רצו שהם יכתבו כתב סילוק מהנהגה הזאת של אלוקי ישראל, שיש הנהגה מיוחדת לכלל ישראל, ושעליהם הקב"ה מייחד שמו ביותר... ומצינו בספרים הקדושים (רבי צדוק הכהן מלובלין; דברי סופרים, לח), כי הארבע מלכויות הן נגד ארבע עבירות חמורות, השלוש עבירות שעליהם נאמר יהרג ואל יעבור, ועבירות לשון הרע, כי כמו שהד' מלכויות הן נגד ד' מיני רע והעדר שיש בעולם, כן אלו ד' עבירות יש להם כוח של אותו ד' מיני רע והעדר. ומבואר שיון הוא נגד שפיכת דמים, ולפי פשוטו אינו מובן איך בא יון לשפיכות דמים, הלא יון הוא "קולטור" ויופי, ובחכמי הגויים נקראת יון תקופה של חמכה ויציאה מתקופה של פראית, ומה

עניינה לשפיכות דמים, הלא רצו להגדיל עניין החכמה ויופי הגוף ושכלול כוחות הגוף, ומה שייך זה להחיפוך להריגה ולאיבוד כוחות האדם.

כשנתבונן בזה נראה כי יש כאן הבנה עמוקה במה שנקראת יון בשם שפיכת דמים, ויסוד הדבר כבר מבואר במהר"ל (נצח ישראל, ה) כי שפיכת דמים נקרא במה שמוציא הדם שהוא החיות הפנימי של הגוף, כי הדם הוא הנפש ומפרידו מהגוף ועל ידי זה מוציא ומוציץ החיות מתוך הגוף, וזה נקרא שפיכות דמים ששופך דם האדם - הוא החיות הפנימי, וכל כיוצא בזה כשמוציא החיות הפנימי נקראת בשם שפיכת דמים, ויסודו של יון היה בבחינת זו כאשר ביארנו שכל מגמתה להראות היופי החיצוני של עם ישראל, את התורה הכתובה ואת יופי הביח המקדש, ולמצוץ מהתורה ומבית המקדש החיות הפנימי, וזה נקרא שפיכת דמים. ובאמת אמרו חז"ל (ברכות דף י.) "אין צור כאלוקינו" (שמואל-א ב, ב), אין צייר כאלוקינו שצר צורה בתוך צורה, שהוא כביכול מצייר החיות והחיות הזה נמשך הפנימי תוך ציור חיצוני, והחיות הזה נמשך ממקום גבוה וקדושה כדכתיב (בראשית ב, ז) "ויפח באפיו נשמת חיים" ואמרו (ספר הקנה בראשית) "ומאן דנפח מדילי קא נפח", וזהו החיות הפנימי שיש בכל איש ישראל, וכשמסלק זו הצורה הפנימיות, אז זה נקרא שפיכות דמים. וזהו מה שאמרו (במדבר רבה כא, ד) "גדול המחטיאו יותר מההורגו", ומבאר המהר"ל כי זה באמת הוא עניין של הריגה, שמוציא ממנו החיות הפנימי, אלא שהמבין יראה ויבין כי זה עוד גרוע מהריגה, שזה שפיכת דמים נצחי שמוציא החיות האמיתי ממנו, ולכן נקרא חכמת יון בשם חכמת חיצונית, היינו שלוקחים את החיצונית של כל דבר, ומבטלים הפנימיות של החכמה, ואת זה רצו הם להשפיע על חכמת התורה לקחת החיצונית ולבטל הפנימיות ממנו...

וזה היה כל כוונת יון להוציא מהם החיות דקדושה, וזה מה שמצינו בחז"ל גבי יון שאמרו חז"ל באו פריצים וחללוהו, כי נראה דתיבת חילול היא משרש חלל, כי חילול הוא מה שמוציא הקדושה מהחפץ ומחלל אותו על דבר אחר, וכשמוציאים הקדושה מהחפץ, אז מוציאים ומוציצים ממנה את החיות הפנימי המחיה את הדבר, ונשאר הדבר ריק מהחיות הפנימי, ולכן נקרא שיש בהחפץ חלל, שחסר הפנימיות בתוכה. וזה שורש מלכות יון לחלל כל דבר, ולהוציא ממנה החיות הפנימי ושישאר רק היופי החיצוני.

יון רצו להפקיע השם ישראל

זהו ניסיון צרת דינה וכנגדה גלות יון, מבאר האור גדליה (ליקוטי דברים פרשת וישלח, ד):

כשנתבונן במעשה דינה, נראה שבאה צרה זו ליעקב אבינו, לברר את השם 'ישראל', שעל ידי מעשה זה נתברר שיש ליעקב אבינו שייכות גם לשם 'ישראל' דאיתא בחז"ל (בראשית רבה עט, ח) על הא דכתיב "ויקרא לו קל אלוקי ישראל", אתה נוטל שררה לעצמך וכו', מחר יוצאת בתך ומתענה. עד כאן. ואין דבר זה בתורת עונש, אלא שהוא ניסיון, לברר אם הוא ראוי לאותה שררה, ולזכות לשררה זו על ידי מעשיו, וראינו דמיד אחר מעשה דינה כתיב "וירא אלוקים עוד", שקראו הקב"ה בשם ישראל, כי על ידי מסירת נפשם נתברר שיש לו שייכות לשם ישראל, וזכה בשם זה וזיכה בו לכל ישראל לדורות, וגם מצינו בפרשה שזה הפעם הראשון שנראו שבטי י-ה בשם ישראל, שבעת ששמעו השבטים על ממעשה דינה נאמר "נבלה עשה בישראל" (בראשית לד ז) שהשבטי י-ה כבר נקראו אז בשם כלל ישראל, וזה מתברר במעשה דינה.

ובמקום אחר ביארנו שמלחמת יון היה עם השם ישראל, וכמו שמצינו שאמרו חז"ל שהיונים אמרו כתבו לכם על קרן השור אין לכם חלק באלוקי ישראל, ומלחמת יון היה לברר את השם הזה של ישראל שזכינו על ידי יעקב אבינו במעשה דינה, לכלל ישראל לדורות. וכמו דגלות יון היה מיוחדת במינה שהייתה בעת שהיו ישראל שרויים על אדמתם, ולא כשאר גליות שהיו בחוץ לארץ, כן צרת דינה הייתה בעת שהיה יעקב אבינו בארץ ישראל ולא כשאר גליות שהיו להם קשר לחוץ לארץ...

וכן באופן הגזירה מצינו שהם דומים, שגזירת יון הייתה לטמא את קדושת ישראל, שגזרו תבעל לטפסר תחילה, ולבטל ההבדל בין ישראל לעמים, והוא אותו הענין שרצו שכם וחמור במעשה דינה לעקור את קדושת ישראל ולטמא את דינה, וכמו שאמרו

חז"ל שהיונים גזרו על המילה שרצו לבטל ההבדל שיש בין גוף ישראל לגוף עובד כוכבים ומזלות, וששייך קדושה זו רק לישראל, ועובד כוכבים שמל ערל הוא, כי אין העיקר תלוי במעשה המילה, רק עובד כוכבים אין לו שייכות לקדושה הזאת אף שעשה מעשה המילה (ולכן גירות תלוי במילה כי הוא המבדיל בין ישראל לעמים), ואנשי שכס הסכימו למול את עצמם, כי רצו לבטל ההבדל בינם לבין ישראל, ושגם להם יש שייכות לעניין המילה, ואין הבדל בין גופו של ישראל לגופם, וזהו ממש מעין הגזירות של יון.

ואחר מעשה דינה מצינו שנצטווה יעקב אבינו לעשות מזבח, כדכתיב (בראשית לה א) "ויאמר אלוקים אל יעקב קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מזבח וגו', להקים מקום מיוחד להשראת השכינה מעין העניין של חינוך המקדש וחנוכת המזבח שהיה בימי החשמונאים אחר הניצחון על היונים.. ועוד יותר מבואר בספרים כי החשמונאים שהוצרכו אז לחנך את הבית המקדש, בזה לא אמרינן טומאה הותרה בציבור, והוא כענין יעקב ובניו שבנו מזבח וחינכו אותו מחדש, והוא כעין מה שנצטוו בניו של יעקב לבער אף עבודה זרה שבטלה, כדי שלא יהיה שום רשימה של טומאה עת שעושים מזבח ומקום להשראת השכינה, ויעקב אבינו הכין הדרך להחשמונאים שיהיה ביכלתם לטהר הבית המקדש מכל שמץ של טומאה, ולחנך את המזבח והמנורה...

ומדברינו רואים אנו איך שכל העניין של צרת דינה מכוון לגלות יון, והעניין בזה הוא כי האבות הניחו הכוח בכלל ישראל להתגבר נגד האומות, ולהחזיק מעמד אף בגלות, ויעקב אבינו סבל צרות ויסורים נגד כל הד' גליות שעל ידי שעבר על יעקב אבינו אלו הצרות, הניח הדרך לכל בני ישראל שבכל הגליות שיהא ביכלתם להתגבר על האויב.

יון רצו להכחיד את קדושת ישראל, להשליט את תרבות יון, חכמת יון על חכמת התורה. זהו הגלות היחידה שעם ישראל נטמע בתוך הגלות, בבבל לא היו מתבבלים, בפרס לא היו מתפרסים, רק ביון היו מתיוונים, הניסיון היה אם ידעו לשמור על הזהות, לא להטמע בגויים, עד שבאו החשמונאים, שלוש עשרה איש בלבד, וניצחו את מלכות יון. וכך במעשה דינה, רצו שבנות שכס ינשאו לבני יעקב, ובנות יעקב ינשאו לבני שכס. ומשסירבו, נלחמו עמם שלוש שנים כמלחמת יון עם ישראל. עד שיעקב ובניו ניצחו. וכעבור כמה שנים יצאו לגלות במצרים, וכבניהם שאחר ניצחון נס חנוכה יצאו לגלות אדום בא אנו נמצאים עד היום.

שמעון לא לחם בהתבוללות

אמנם נראה דבר פלא. בני יעקב עמדו בניסיון ונלחמו בשכס, נלחמו בהתבוללות, " ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל לשכב את בת יעקב וכן לא יעשה", "ויאמרו הכזונה יעשה את אחותנו" (בראשית לד, ז-לא). הלוחמים היו שמעון ולוי, והנה שבט לוי לכל הדורות נלחם למען קדושת שמו יתברך, בעגל שבט לוי הצטרפו לקריאה "מי לה' אלי", בשיטים פנחס משבט לוי קינא קנאת ה' להרוג את החוטאים במדינית, החשמונאים גם הם היו משבט לוי. מדוע שבט שמעון לא המשיך בדרכו של אביהם, מדוע שמעון שקינא על שטימאו את דינה, חטאו בניו בחטא המדינית בשיטים?

מבאר החקרי לב, סוד הדבר טמון בלידתם. אומר הפסוק (בראשית כט, לג-לד), "ותהר עוד ותלד בן ותאמר כי שמע ה' כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה ותקרא שמו שמעון. ותהר עוד ותלד בן ותאמר עתה הפעם ילוח אישי אלי כי ילדתי לו שלשה בנים על כן קרא שמו לוי". הגמרא בברכות (דף ז:): אומרת "שמא גרים", השם קובע את אופי האדם, ניתנה נבואה להורים לקבוע שם לבנם, ובזה לקבוע את תכונותיו. בשמעון נטבע טבע השנאה, לכך הוא נלחם בשכס, לא רק בגלל שטימאו את אחותו. בלוי נטבע כוח הליווי, רש"י מבאר, "יש מדרש אגדה באלה הדברים רבה ששלח הקב"ה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו עשרים וארבע מתנות כהונה, ועל שם שלוהו במתנות קראו לוי", הקב"ה מלווה אותו בעשרים וארבע מתנות כהונה, בכוחות אלו הוא נלחם לבער הטומאה מעם ישראל. לכך לכל הדורות הוא שנלחם לבער את הרע.

והיא שעמדה לאבותינו ולנו

בכוח ביעור הרע אפשר לנצח את יון. דהנה הקב"ה עשה נס שמצאו פך שמן טהור. והרי טומאה זו של מגע גוי, טומאה דרבנן היא, ומדוע הוזקקו לנס עבור זה? אלא שטומאת גוי מדרבנן הוא להרחקה מהם, ומצינו בעזרא שכאשר חזרו מן הגלות היה צורך

להפרישם מנשים נכריות, והדבר תמוה, הלא גלות בבל הייתה שבעים שנה בלבד, ואף היו אנשים שזכרו את הבית הראשון בתפארתו וידעו לומר גדול היה הראשון, וכיצד הגיעו עד נישואי תערובת והתבוללות?

הוא אשר אמרו החשמונאים. ללא הרחקות מדרבנן מהגויים, יכולים אנו להגיע למצב של הדור שעלה מבבל, ולכן נקפיד על הגזירות דרבנן שאסרו יינם ושמנם של נכרים במגע, ואף שגזירות אלו מי"ח דבר הם שנגזרו לאחר מכן, אך שורש גזירות אלו, גוי טמא כזב, החלו בזמנם של החשמונאים. אף שלמדו תורה כנתינתה מסיני, עוד לא היו מחלוקות בעם ישראל, אך להתרחק מגויים כבר החלו לגזור. ולכך חפצו להדליק בשמן טהור מטומאת מגע דרבנן. וכך אומרים אנו בהגדה של פסח. מגביהים הכוס ואומרים "והיא שעמדה לאבותינו ולנו". גזירת יין נסך על יין של עובדי כוכבים, היא שעמדה לאבותינו ולנו שלא נטמענו בין העמים. וזכו שמצאו שמן טהור, ועד לא הגיע שמן חדש הטהור ולא טמא בטומאת מגע דרבנן, אף זכו שדלק השמן הקיים שמונה ימים.

שמעתי לבאר, בפורים מסובבים ברעשן, בפורים קיבלו למטה את התורה שבכתב, לכך מחזיקים ברעשן מלמטה. בחנוכה עשו נס משמים לקיים את הגזירות דרבנן, קיבלו למעלה מה שגזרו למטה, לכך מסובבים בסביבון מלמעלה. בחנוכה קיבלנו את הגזירות דרבנן, בכוח המנורה. המנורה היא כוח תורה שבעל פה, בזה קיבלנו כוח להתמודד נגד השפעת מלכות יון.

ה' יעזור שנזכה בקרוב לשם ישראל
ובזה לקרב את הגאולה במהרה בימינו